

گونه‌شناسی نما و پنجره‌های منازل مسکونی دوره پهلوی اول (مورد پژوهی: منازل مسکونی شیراز)^۱

سحر صلاحی* دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، ایران.
حامد مضطرزاده: دکتری تخصصی، استادیار گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، ایران.
خسرو موحد: دکتری تخصصی، دانشیار، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.
هادی کشمیری: دکتری تخصصی، دانشیار گروه شهرسازی و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، ایران.

چکیده

امروزه، با نگاهی اجمالی به سیما و منظر شهری در شیراز، می‌توان آشفتگی را در بناها و نماهای شهری مشاهده نمود. هدف پژوهش بررسی نماها و پنجره‌های بناهای مسکونی دوره پهلوی اول در شیراز و گونه‌بندی آن‌ها می‌باشد. روش پژوهش کیفی مبتنی بر تحلیل محتوا است، از مطالعات کتابخانه‌های، عکس‌برداری، مشاهده و برداشت میدانی، ترسیم نمودارهای تحلیلی هندسی و درنهایت گونه‌شناسی در مقایسه تطبیقی استفاده شده است. نتیجه پژوهش: خانه‌ها به سه گونه: ۱- خانه‌های اوایل پهلوی اول (با مترای پانصد تا هشتصد متر، ساختمان‌های سه طرف و چهار طرف ساخت، اکثراً خانه‌ها طولی و تراس‌های به هم چسبیده همراه با قوس، بناها قرینگی کامل دارند و دارای پنجره‌هایی چوبی با تزیینات به سبک قاجاری و شبکه‌بندی فلزی در قسمت زیرزمین می‌باشند) ۲- خانه‌های اواسط پهلوی اول (ساختمان‌های دو طرف ساخت، مترای کمی کم‌تر از پانصد متر و یک طبقه با زیرزمین، غیر قرینه هستند اما در قسمت درها و پنجره‌ها قرینگی دیده می‌شود، دارای تزیینات فراوان، پنجره‌های دو قسمتی نیم‌دایره و مستطیل و شبکه‌بندی در زیرزمین می‌باشند. همچنین دارای پنجره‌هایی با کاربرد در-پنجره شیشه رنگی هستند) ۳- خانه‌های اواخر پهلوی اول (خانه‌های صاحب‌منصبان، اغلب یک‌طرف ساخت، تقسیم خانه‌ها به سه محور افقی می‌باشد که در قسمت مرکز و تعریف ورودی، دارای جلوآمدگی یا فرورفتگی می‌باشند. عمده تزیینات در قسمت ورودی بنا و دارای سنتوری، پلکان و ستون در جلو عمارت هستند. دارای نماهای قرینه، خانه‌های بالای ۸۰۰ متر و پنجره‌هایی با خصوصیات شبکه‌بندی چوبی و چندبخشی و شیشه رنگی به‌منظور تزیینات می‌باشند.

واژگان کلیدی: گونه‌شناسی، منازل مسکونی، دوره پهلوی اول، شهر شیراز.

Residential houses of the first Pahlavi period (Study case: Shiraz)

Abstract

With a quick glance at Shiraz's urban landscape, one can see the chaos in the buildings and facades. In this study, we investigate and classify the facades and windows of residential buildings from the first Pahlavi period in Shiraz. Methods of qualitative research include content analysis, library studies, photography, field observation and sampling, drawing geometric analytical diagrams, and typology. The research shows the houses are of three types: ۱- the houses of the early Pahlavi period (with a size of ۵۰۰ to ۸۰۰ meters, buildings are built on three sides and four sides, most of them are long houses and connected terraces with arches, completely covered and with windows, etc.) They're wooden, decorated in Qajar style, and have metal mesh in the basement. ۲- The houses in the middle of the first Pahlavi (the buildings on both sides of the construction, less than five hundred meters and one floor with a basement, are non-similar, but the doors and windows have a lot of decoration, semi-circular and rectangular two-part windows and they are gridded in the basement. They also have colored glass windows. ۳- The late houses of the first side (the houses of the officials, often built on one side, divide the houses into three horizontal axes, which in the center part and define the entrance, have a projection or There are recesses. There are centauri, stairs and columns in front of the building where the main decorations are. Similar facades, houses over ۸۰۰ meters, and windows with wooden and multi-part lattice features and colored glass

Keywords: typology, residential houses, first Pahlavi period, Shiraz city.

^۱ این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری تخصصی معماری، با عنوان تدوین الگوی طراحی نمای بناهای مسکونی معاصر، مستخرج از معماری دوره پهلوی شیراز می‌باشد.

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۲ . پاییز ۱۴۰۲

Urban managment
No.72 Autumn 2023

■ ۴۰ ■

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

جریان تاریخ متعلق به دیروز نیست بلکه امروز باید بتواند به کمک آن فردا را بسازد. عدم وجود الگویی مشخص به منظور جداره یا نمای شهری منجر به ایجاد جداره‌هایی بی‌هویت شده است و نماهایی را با هرج و مرج در تنوع انواع نماهای مسکونی در سطح جداره‌های شهری ایجاد کرده است. در این میان خانه به‌عنوان اصلی‌ترین فضای معماری و به‌عنوان فضایی که انسان بیش‌ترین اوقات عمر خود را در آن سپری می‌کند، یکی از مهم‌ترین عناصر شکل‌دهنده شهرها و متجلی‌کننده فرهنگ ایرانی است. امروزه خانه‌های تاریخی به شدت در معرض نابودی قرار دارند و این در حالی است که بخش عمده‌ای از بافت‌های شهرهای تاریخی ایران را تشکیل می‌دهند. هر فرهنگ همواره الگوی رویدادهای خود را با نام عناصر کالبدی فضا که در آن فرهنگ متداول هستند مشخص می‌کند. پوسته‌ی خارجی و ویژگی‌های کالبدی خانه‌ها همواره در معماری ایران نقشی اساسی داشته و کارکرد آن در طول تاریخ تحت تأثیر شرایط فرهنگی اجتماعی قرار گرفته است (میرسعید، ۱۳۹۵). با توجه به اینکه همواره معماری هر ملت کتابی مصور از فرهنگ آن ملت است، روند تغییرات پلان‌ها و فضا سازی‌ها و تغییر فرم و شکل خانه به‌عنوان قطعه‌ای بنیادی از یک شهر اهمیت می‌یابد. (پور اعتصامی، ۱۳۹۹) در دوره پهلوی اول طراحی فضای مسکونی، به سوی بی‌توجهی به خواسته‌ها و دیدگاه‌های باطنی مردم و به‌طور کلی به سوی بی‌هویت‌ی کشیده شد. معماری مدرن شکل گرفته در این دوران، عمدتاً تقلیدی از معماران و اندیشه‌های جریان‌ساز اروپا مانند سبک بین‌المللی^۱، مدرسه باهاوس^۲، آثار لوکوربوزیه^۳، فرانک لوید رایت^۴، ریچارد نوبترا^۵، آلوار آلتو^۶، جیمز استرلینگ^۷ و... است. (سمیعی، ۱۳۹۵) در این دوره برای نخستین بار پنجره‌ها یکی پس از دیگری به روی کوچه‌ها و خیابان‌های جدیدالاحداث گشوده شد. بالکن که نمادی از معماری کاخ و قصر شاهان بود در دوره‌ی پهلوی در سطح شهر خودنمایی کرد. (فرزانه نژاد، ۱۳۹۸) عناصر معماری ایران در این دوره به‌صورت سمبلیک استفاده می‌شدند؛ به‌گونه‌ای که تزئینات نمای ورودی‌ها رو به‌سادگی رفت و جای آن‌ها را سنگ‌های تزئینی، سیمان، مصالح جدید گرفت. علاوه بر آن، پنجره گسترده به شکل

مربع مستطیل چند لته، در نمای ساختمان‌ها به کار رفت (کاظمی، ۱۳۹۵). در اوایل دوره پهلوی به دلیل نگرش باستان‌شناسی و بینش‌های ناسیونالیستی^۸ سیاسی، نگاهی به معماری‌های هخامنشی و ساسانی داشت؛ اما در اواخر دوره پهلوی اول، با گذر از سبک باستان‌گرایی، معماری سنتی، به‌طور کامل از بین رفت (شیرازی، ۱۳۹۰). امروزه، با نگاهی اجمالی به سیما و منظر شهری در شیراز معاصر می‌توان به راحتی آشفتگی را در بناها و بالاخص نماهای شهری مشاهده نمود. این اغتشاشات باعث گردیده است که طراحی فضاهای شهری به سمت بی‌هویت‌ی و اغتشاش میل کند. مساله اصلی پژوهش اغتشاشات بصری در شهر شیراز و کمک به برطرف نمودن این مهم می‌باشد. در همین راستا شاید بتوان گفت که آشفتگی نماهای مسکونی معاصر، از آشفتگی فرهنگی ناشی می‌گردد. علت اصلی انتخاب این دوره را می‌توان در ادغام معماری مسکونی در این دوره بیان کرد (جریان مدرنیته و تلفیق آن با معماری سنتی). لذا این پژوهش در صدد آن است که نماها و پنجره‌های بناهای مسکونی دوره پهلوی اول در شیراز را بررسی و گونه‌بندی کند. تا در حفظ میراث تاریخی شهر شیراز، کمکی هرچند ناچیز را ارائه دهد.

پیشینه پژوهش

بناهای بجای مانده از دوره پهلوی اول در شهر شیراز را می‌توان یکی از یادگارهای معاصر در معماری این شهر دانست. این خانه‌ها به لحاظ گوناگونی ارزش‌های فضایی و تنوع تزئینات به کار رفته در آن‌ها، جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. (توکلی، ۱۳۹۲).

پورنما در سال ۲۰۱۹ در کتابی با عنوان نوع شناسی نمای خانه سنتی گایو براساس متن فرم تحلیل عناصر صدها نمونه از نماهای جالب و مدرن از سراسر جهان را بررسی کرده و بیان می‌دارد که چگونه مشربیه‌های سنتی در ابوظبی برای پاسخ به نور و تنظیم گرما مهندسی می‌شوند. شاتا در سال ۲۰۱۸ در مقاله‌ای تحت عنوان تأثیر فرهنگ غرب بر دگرگونی الگوهای مسکونی در یکی از مناطق باستانی در بغداد، تأثیر فرهنگ غرب را به‌منظور حفظ میراث، بر فرهنگ معماری بغدادی نشان می‌دهد. برایان هاوس^۹ در سال ۲۰۱۸ کتابی تحت عنوان، نماها: مجموعه‌ای بصری از سبک‌های معماری مدرن، صدها نمونه از نماهای جالب و مترقی از سراسر جهان را به‌صورت شکلی نشان می‌دهد. بازاری و همکاران در سال ۱۴۰۰ در مقاله‌ای تحت عنوان، تغییرات سبک زندگی و تأثیرات آن بر کالبد معماری و پیکره‌بندی فضایی خانه‌های بومی، سبک زندگی

8. Nationalism
9. Byron Hawes

1. International Style
2. Bauhaus
3. Le Corbusier
4. Frank Lloyd Wright
5. Richard Joseph Neutra
6. Hugo Alvar Henrik Aalto
7. James Stirling

و الگوی رفتاری ناشی از پیکره‌بندی فضایی و همچنین بررسی روابط اجتماعی و... را بر چگونگی شکل‌گیری فرم و پیکره خانه‌های بومی بررسی می‌کند. کاکایی و مضطرزاده در سال ۱۴۰۰ در پژوهشی تحت عنوان تبیین سیر تحول درون‌گرایی در ساختار ورودی خانه‌های ایران در دوره قاجار و دوره پهلوی اول، به بررسی گونه‌های مختلف مسکن، ویژگی‌ها و عناصر تشکیل‌دهنده ساختار کالبدی-فضایی ورودی خانه‌های شهر شیراز در دوره قاجار و دوره پهلوی اول می‌پردازد. میزاحسینی و سلطان‌زاده در پژوهشی با نام تبیین نقش معماری نازی بر معماری بناهای دولتی ایران، معماری نئوکلاسیک^۱ و استخراج شاخصه‌های آن و تحلیل این شاخصه‌ها در آثار ساخته شده توسط معماران آلمانی در ایران را بررسی می‌کنند. زنگنه و همکاران در سال ۱۳۹۹ در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر انواع ساختار فضایی بر میزان تفکیک قلمروهای عمومی و خصوصی در خانه‌های سنتی درون‌گرای ایران به روش چیدمان فضا، تأثیر این الگوها را بر میزان تفکیک قلمروها در خانه‌های قاجاری بررسی می‌کند. بهزادپور و توکل در سال ۱۳۹۹ بررسی مؤلفه‌های هویت‌بخش نما در مواجهه با معماری معاصر نمونه موردی شهر قزوین را به دنبال رسیدن به مؤلفه‌های مؤثر در هویت‌بخشی و ارتقا کیفی نماهای شهری بررسی می‌کند. همان‌طور که بیان گردید. تاکنون تحقیقات بسیاری در ارتباط با معماری خانه‌های سنتی ایران انجام گردیده است، اما عمده این تحقیقات، در زمینه نماهای مسکونی به‌صورت خاص صورت گرفته است؛ و نه به‌صورت گونه‌شناسی نماهای دوره پهلوی اول.

مبانی نظری پژوهش

گونه و گونه‌شناسی در معماری

گونه واحد اساسی تکامل، بیو جغرافیایی، انتخاب، سازگاری و گونه‌زایی است. تا به امروز بیش از بیست تعریف برای گونه ارائه شده است که می‌توان در دو دیدگاه مختلف یعنی در مفهوم گسترده و در مفهوم باریک جمع‌بندی کرد. چهار تعریف بیولوژیکی، فیلوژنتیکی^۲ (کلادیستیکی)، مورفولوژیکی^۳، فنیتیکی^۴ و اکولوژیکی^۵ پذیرفته‌شده‌ترین تعاریف گونه هستند. میزان مطابقت مفاهیم بیولوژیکی، فیلوژنتیکی (کلادیستیکی) و مورفولوژیکی گونه در گونه‌های مختلف دیپلوئید جنس *Fragaria* بررسی شدند. در زبان انگلیسی معادل واژه‌های مدل، نمونه، فرم، دسته،

1. Neoclassical architecture
2. Phylogenetics
3. Morphology
4. phonetics
5. Ecology

نماد ویژگی قرار دارد. این واژه با دیگر واژه‌ها ترکیب شده و واژه‌های ترکیبی نو را به وجود آورده است (معماریان، ۱۳۹۲). اشاره و توجه به گونه‌شناسی در نوشته‌های قدیمی از حدود دو هزار سال پیش به این طرف در آثار نویسندگان معمار و دیگر دانشمندان دیده می‌شود. ویتروویوس در اثر مشهور خود تحت عنوان ده کتاب معماری گونه‌های مختلف بناهای یونانی شامل خانه‌ها معابد و ساختمان‌های عمومی را گروه‌بندی نموده است (معماریان، ۱۳۹۲). می‌توان گفت اندیشه دسته‌بندی بناها براساس وجوه مشترک آن‌ها از حدود سه دهه پیش در ایران شکل گرفته است.

گونه‌شناسی با رویکرد فلسفی-تاریخی و گونه‌شناسی شکلی

روش‌های متفاوتی برای مطالعات تاریخی مربوط به خانه وجود دارد؛ روش تاریخی تسلسلی براساس انتخاب و طبقه‌بندی انواع خانه در توالی تاریخی بنا شده است. ساختمان‌ها در این روش با توجه به فرم عملکرد ساختار و ... تقسیم‌بندی شوند. هر خانه می‌تواند به انواع قبلی آن مربوط باشد؛ اما نه اینکه لزوماً به‌عنوان تکامل آن‌ها باشد در این روش جهت قرار گرفتن در یک نمونه دستیابی به تاریخ خانه‌ها، فاکتور مهم و حساسی است. انتقال اطلاعات پراکنده از دنیای معماری به ضمیر ناخودآگاه و محصول واحد آن، نمود عینی چیزی به نام «گونه» یا «تیپ» را داشته است. معمار به وسیله مفهوم گونه و عمل براساس آن پیوند بین حال و گذشته را به وجود می‌آورد؛ لذا در اینجا تاریخ معماری بناهای بومی مرجع اصلی آن‌ها می‌شود (معماریان، ۱۳۹۱). در روش گونه‌شناسی شکلی: «دوران» از اساتید دانشکده پلی تکنیک پاریس در اواخر قرن هجدهم معیار شکل را برای گونه‌شناسی بناها ارائه کرد. روش گونه‌شناسی دوران فارغ از زمان مکان و سبک ساخت بوده و مبتنی بر تجزیه فرم بنا به شکل‌های پایه و بدست آوردن ترکیب‌های متنوع از طریق «تقارن، دوران، تکرار، بازتاب و حذف اجزای شکل» بوده است (سرمدی، ۱۳۹۸). در روش تیپولوژی شکلی ارائه شده توسط «کرایر»، سه شکل پایه به‌عنوان فرم‌های اولیه انتخاب شده و فرم‌های پایه با انواع سازه ترکیب می‌گردند. سپس تغییرات شکلی در هرکدام از فرم‌ها اعمال شده و در مرحله آخر، مصادیقی از تاریخ معماری جهان در ذیل شکل‌های تغییر یافته طبقه‌بندی می‌گردند. در گونه‌شناسی شکلی «استدمن»، تعداد نامحدودی پلان معماری بدون در نظر گرفتن معیار ارائه می‌شود، سپس عوامل محدودکننده مشتمل بر محدودیت‌های هندسی توپولوژیک و فرمی اعمال شده است. به‌طوری که این روند منجر به حذف تعدادی از احتمالات گردیده و گزینه‌های خاص‌تری بدست می‌آید (مشهدی، ۱۳۹۵).

نماها و جداره‌ها

در تعریف جداره‌های شهری باید بیان داشت که معمولاً واژگان متعددی در معرفی بدنه‌های شهری به جای یکدیگر به کار گرفته می‌شوند. گاه از اصطلاح بدنه‌های شهری استفاده می‌شود و گاه به آن‌ها جداره‌های شهری اطلاق می‌گردد. معمولاً بدنه‌های شهری در قالب اجزای محصورکننده خیابان و میدان تعریف می‌گردند و از همین رو اصول و قواعد بسیاری در ارتباط با هم‌نشینی نماهای مختلف در کنار هم مطرح می‌شود. هدمن معتقد است که منظر یک خیابان به‌صورت طولی و عرضی، به وسیله بدنه‌ها تعریف می‌شود که نسبت بدنه‌ها به عرض خیابان و ترکیبات جمعی آن‌ها حس فضایی متفاوتی را در بیننده ایجاد می‌کند (صلاحی و مضطرزاده، ۱۴۰۱). در تعریف مفهوم نما، اندیشمندان متفاوت، نظرات گوناگونی دارند که البته در مفهوم کلی، مشابه یکدیگر هستند. در پژوهشی که توسط عطارد و کاشی (۱۳۹۶) انجام شده است، جداره‌های شهری را در قالب سه بخش کلی معرفی می‌کند که عبارتند از: ۱- بخش‌های عمده نما (شامل بخش کنج، بخش بام، بخش میانی و بخش پایه) ۲- ارکان نما (شامل ریتیم‌های افقی، ریتیم‌های عمودی و خطوط نما) ۳- اجزای نما (شامل پنجره، ورودی، بالکن/ایوان، تزئینات و...) (عطارد و کاشی، ۱۳۹۶). همچنین، عناصر نما از نظر (طلایی، ۱۴۰۰)، شامل: ۱- خط آسمان ۲- خط زمین و خط ساختمان جداره ۳- زمینه و شکل ۴- تقسیمات و خطوط غالب نما ۵- عرض قطعات ۶- ارتفاع و حجم توده ۷- کنسول در جداره ۸- روزنه‌ها ۹- رنگ، بافت مصالح و تزئینات ۱۰- الحاقات، علائم و تابلوها در جداره ۱۱- تفکیک سطح و پیچ در جداره- محمدی خطوط نما را (خطوط افقی، خطوط عمودی، خط آسمان) خط بام، خط ترکیب، خط خریشته، خط اتصال به زمین، خط آسمان، بازشوها، ورودی، کنج، تراس (بالکن)، کنسول، پر و خالی، عرض قطعات، تناسبات، تزئینات، عناصر الحاقی (سایه‌بان‌ها، تابلوها، عناصر نورپردازی، تأسیسات و...) و مصالح (سطوح کدر و شفاف، رنگ) (محمدی، ۱۳۹۵) بیان داشته است. بنیاد خاظر نشان کرد که اصول و معیارهای شکل‌دهنده در طراحی نما از نظر دلاکه در سال ۱۳۹۳ شامل: ۱- هویت بخشی به نما ۲- تسلسل نمای شهری ۳- نظم ۴- مقیاس نما ۵- قوانین نما می‌باشد. در این میان معیارهای مؤثر بر سنجش کیفیت‌های مورد انتظار از نمای شهری هدفی است که طراحی شهری در پی آن می‌باشد، خلق محیط واجد کیفیت است. در تعریف کیفیت یک شی این چنین آمده است: مجموعه‌ای از خصوصیات یا صفات مشخص که باعث متمایز کردن شی از اشیاء دیگر شده، انسان را قادر می‌سازد که در مورد برتری، مشابهت و یا تفاوت چیزی در مقایسه با چیزی دیگر قضاوت و حکم

نماید و از نظر زیباشناختی در مورد زیبا یا زشت بودن، خوب یا بد بودن و از نظر عملکردی در مورد بهتر یا بدتر بودن و کارآمد یا ناکارآمد بودن آن قضاوت و حکم نماید (گلکار، ۱۳۸۰). از میان کیفیت‌های محیطی تحقق برخی از کیفیت‌ها که می‌تواند منظر عینی و محیط بصری شهر شیراز باشد: تناسبات بصری؛ زیبایی؛ هویت‌مندی؛ ادراک‌پذیری؛ سازگاری با اقلیم و ایمنی) از مهم‌ترین آن‌ها می‌باشد (محمد، ۲۰۱۶).

پنجره

معمول‌ترین شکل پنجره، نوع دو لنگه آن است. البته پنجره‌های کوچک را به‌صورت یک لته نیز می‌ساخته‌اند. هر لته که غالباً روی پاشنه‌ای کوچک می‌چرخید به قطعه‌هایی تقسیم می‌شد. لنگه‌های پنجره غالباً به سمت درون فضای ساخته شده باز می‌شد. (اسدالله پور، ۲۰۱۵) انواع پنجره‌ها شامل: ۱- در - پنجره: نوعی از پنجره بودند که یا به‌صورت هم‌زمان کارکرد در و پنجره داشتند یا اگر به‌عنوان در مورد استفاده نبودند، اما مشخصات در را داشتند. (اسدالله پور، ۲۰۱۵) ۲- آرسی: پنجره آرسی نوعی پنجره چوبی مشبک است که لنگه‌های آن به‌جای آن که روی پاشنه گرد حرکت کند، در داخل یک چارچوب به سمت بالا حرکت می‌کند (اکبرزاده، ۱۴۰۲). ۳- روزن: روزن نوعی پنجره کوچک بود که برای گرفتن روشنایی و هوای آزاد بکار می‌رفته است. معمولاً در فضاهای اصلی و مهم، روزن را در بالا یا اطراف پنجره یا در - پنجره قرار می‌دادند (دهخدا، ذیل همین واژه؛ پیرنیا، ص ۳۱۷) ۴- شباک: به سطح مشبک که از دو فضای پر و خالی تشکیل شده، به‌نحوی که از یک سو بتوان سوی دیگر آن را دید، شباک گفته می‌شود. (مهردوی نژاد، ۱۳۹۸) ۵- فخر و مدین: فخر: گل پخته و مدین: حفره و فرورفتگی - به چیزی اطلاق می‌شده که قسمتی از آن را گل پخته و سفال و یا کاشی و باقی آن را فرورفتگی و روزنه‌ای کوچک تشکیل دهد. (عطاردزاده، ص ۴۰) می‌باشد.

عناصر اصلی و کیفیت‌های اصلی نماها براساس پژوهش‌های پیشین نگارندگان

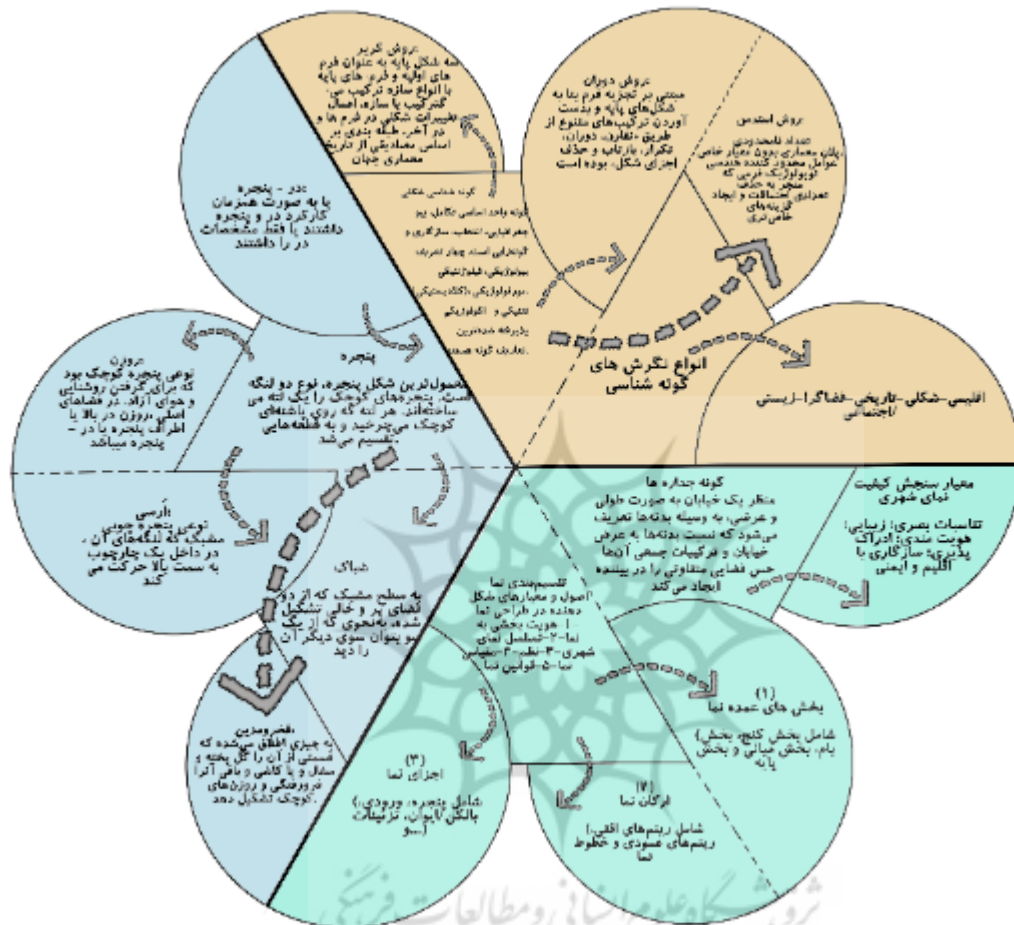
عناصر اصلی: خط آسمان-ریتیم‌های عمودی و افقی- ورودی‌ها-پنجره‌ها-تزئینات و مصالح -سقف-کنسول-پلکان (پله)

کیفیات اصلی در نماها

عناصر کالبدی (مقیاس، هم‌جواری، سادگی، پیچیدگی، ترکیب، گوناگونی)، عناصر بصری (هماهنگی، ریتیم،

هم‌ردیفی، تناسب و تداوم، زمینه، یکپارچگی، تضاد، تباین، خوانایی)، عناصر ذهنی (نظم، وحدت، تقارن، تعادل، وحدت و هویت‌بخشی، انعطاف). با توجه به مطالب بیان شده می‌توان از مؤلفه‌های اصلی نماها و همچنین کیفیت‌های اصلی نماها در توضیح و بسط اطلاعات موردنیاز در تحلیل‌ها استفاده نمود. در قسمت بعد به بررسی خانه‌های قاجار در شیراز پرداخته می‌شود. (صلاحی و مضطرزاده، ۱۴۰۱)

تصویر ۱: مدل مفهومی تحقیق تلفیق گونه‌شناسی بناهای پهلوی و نمای بناهای مسکونی و پنجره‌ها

روش‌شناسی تحقیق

جهت بررسی مقوله تدوین الگوی طراحی نمای دوره پهلوی اول، بهره‌گیری از رویکرد کیفی مبتنی بر روش تحلیل محتوا، انتخاب مطلوب‌تری برای رسیدن به هدف پژوهش می‌باشد. به‌منظور رسیدن به این مهم علاوه بر تحلیل کیفی نماها و عوامل ماندگاری تاریخی، از طریق گونه‌شناسی پرداخته می‌شود. به این ترتیب که ابتدا با استفاده از مطالعه کتابخانه‌های با مراجعه به اسناد و منابع دست اول موجود در نوشتارهای مربوط به نماهای سنتی، مفهوم گونه‌شناسی و نیز معماری خانه‌های پهلوی اول، موارد مربوط به مبانی نظری تحقیق گردآوری می‌شود و معیارهایی به‌منظور شناخت عناصر نمای ساختمان‌های مسکونی در بناهای سنتی شناسایی می‌شوند در ادامه مبتنی بر همین روش و مبتنی بر شیوه مشاهده و عکس‌برداری از خانه‌های شیراز، در دوره پهلوی اول و با توجه به دوران گذار در خانه‌ها، دسته‌بندی اولیه‌ای صورت می‌گیرد. سپس از میان خانه‌های شناسایی شده، از طریق مشاهدات میدانی و عکس‌برداری می‌گردد و به‌منظور بررسی مکان خانه‌ها و انواع بازشوها، پله، کنسول، متریال، رنگ و بافت نماها در بناهای مسکونی این دوره و تحلیل نماها صورت گرفته که براساس عناصر بدست آمده در تحقیق (نمای خانه‌های مسکونی دوره پهلوی) و با توجه به کیفیات نما که از زیر مؤلفه‌های عناصر اصلی می‌باشند، جدولی تهیه می‌گردد تا تحلیل نماها در تمام ابعاد صورت گیرد. ترسیم

نمودارهای تحلیلی هندسی و درنهایت گونه‌شناسی آن‌ها در مقایسه تطبیقی استفاده خواهد شد و همچنین پنجره به‌منظور وجود بیشتر تأثیر در نمای این دوره نیز بررسی و دسته‌بندی می‌گردد. سپس الگویی شکلی از عناصر نماهای این دوره تهیه می‌گردد و در آخر گونه‌شناسی کاملی از نماهای دوره پهلوی اول در شیراز ارائه می‌گردد.

حوضه مورد مطالعه، شهر شیراز خانه‌های مسکونی دوره پهلوی

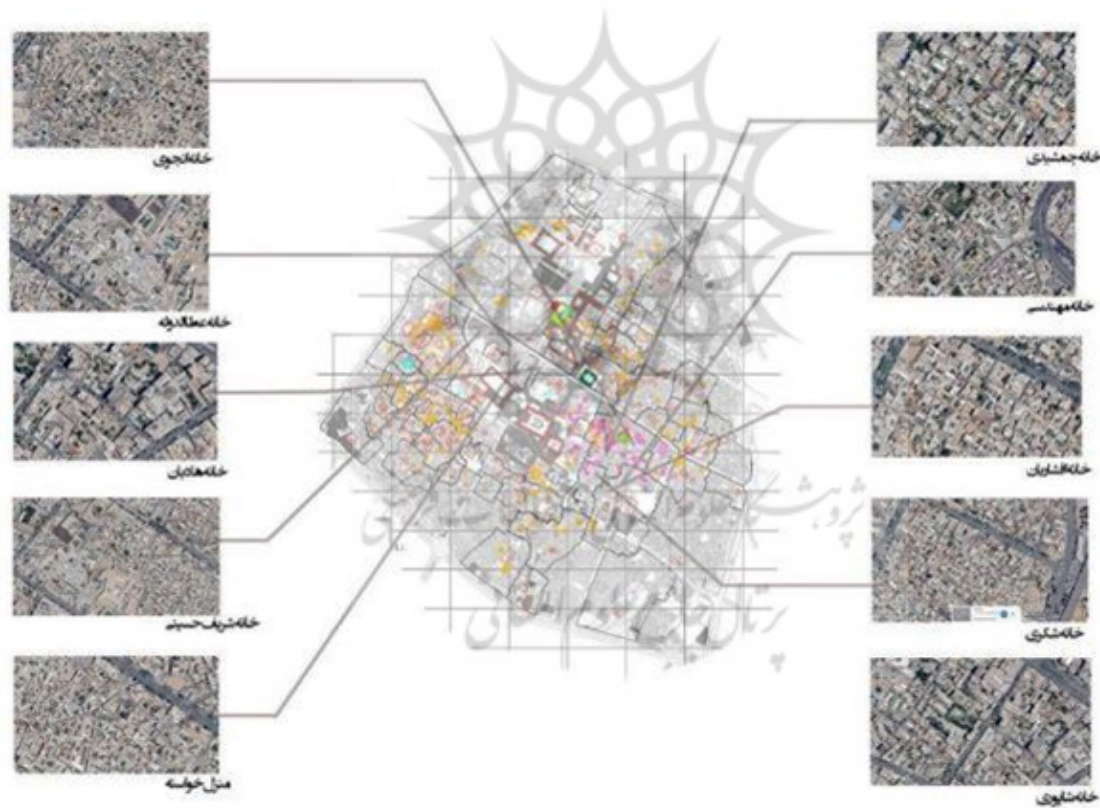
در دوره‌ی معماری پهلوی اول بر اثر تحولات سیاسی و اجتماعی و اقتصادی اصول معماری طراحی تغییر کرد و به دلیل حسنه شدن ارتباطات با کشورهای غربی فرهنگ غرب وارد معماری شد و کارهایی به وجود آمد که در آن عناصر معماری مدرن و اروپایی درهم آمیخت. استفاده از مهندسان نوگرا باعث ورود سبک و ایده به معماری و عناصر ساختمانی شد؛ و ساختمان‌ها بر اساس فرهنگ غربی که فرهنگ معماری روز بود ساخته شدند. گرچه در اوایل این دوره برای ساختمان‌سازی مسکونی همچنان معماری سنتی نزدیک به دوره‌ی قاجاریه استفاده می‌شد اما در اواسط این دوره تفکرات و شکل و حتی داخل ساختمان‌ها تحت تأثیر تغییرات حکومتی قرار گرفت (کیانی، ۱۳۸۳، ۲۳۴-۲۳۵). یکی از اثرات بارز برون‌گرایی در این دوره ایجاد پنجره‌ها در جداره خارجی خانه و به سمت کوچه و خیابان بود؛ و فضاها در ساختمان رو به تقلیل رفت. در این دوره اولین بار معماران غیر ایرانی برای ساخت بناهای دولتی وارد ایران شدند. در ادامه ساختار بناهای خصوصی و مسکونی تابع و پیرو بناهای دولتی شد. (جلیلی، ۱۳۹۴). خانه‌های این دوره به دو بخش خانه‌های مشرف به خیابان و خانه‌های مشرف به حیاط تقسیم می‌شوند. نوع ۱: در بخش اول حداقل یکی از نماهای اصلی بنا مجاور خیابان یا کوچه می‌باشد و تراس‌ها و بازشوهای نمای یاد شده مشرف به فضای عمومی می‌باشد و طرف دیگر بنا رو به حیاط می‌باشد. در طبقه اول این نوع بناها گاهی واحدهای تجاری در نظر گرفته شده است. نوع ۲: بخش دوم شامل خانه‌هایی می‌شود که در میان حیاط قرار گرفته‌اند و بیشتر بازشوهای آن‌ها رو به حیاط می‌باشد (مرتاض هجری، ۱۳۹۷).

انواع خانه‌های مسکونی پهلوی اول در شهر شیراز

شاخصه‌های اصلی در خانه‌های سنتی شیراز شامل: ۱- سلسله‌مراتب جانمایی فضاها: وجود سلسله‌مراتب در مسکن سبب می‌گردد تا در نوع عملکردها و وقوع فعالیت‌ها و همچنین در دید و حرکت افراد تنوع حاصل شود و عرصه‌های ورودی، اندرونی بیرونی و خدماتی از هم تفکیک گردند. (طاهری سرمد، ۱۳۹۸) ۲- سازمان فضایی: سازمان

فضایی خانه‌های شیراز، تنوع فضایی گسترده‌ای را برای ساکنانش عرضه می‌کند. خوابیدن در هر سه گونه فضاهای باز، بسته و سرپوشیده رخ می‌دهد و تجربه دیدار آسمان بخشی از تجربه شبانه ساکنان است. این تنوع فضایی که از راه تنوع در میزان محصور بودن فضاها (بسته، باز، پوشیده)، کیفیت نور و حضور جریان هوا، تنوع کف‌ها و ارتفاع سقف‌ها ایجاد می‌شود. (حسینی مقدم، ۱۳۹۸) ۳- محل قرارگیری حیاط: در خانه‌های قدیمی حیاط در درونی‌ترین قسمت خانه قرار داشت و عرصه و حریم خصوصی برای افراد خانه محسوب می‌شد. (حسینی مقدم، ۱۳۹۸) در خانه‌های این دوره تمامی الگوها با توجه به قرارگیری فضاها در کنار هم شکل گرفته و سلسله‌مراتب قرارگیری الگویی فضاها رعایت شده است (چلونگریان، ۱۳۹۴). عوامل تأثیرگذار در تحول خانه‌های شیراز از درون‌گرا به برون‌گرا توسط واجب منفرد در سال ۱۳۹۶ صورت گرفته است. او بیان می‌دارد که تغییر گونه معماری پهلوی اول و فاصله‌گیری خانه‌ها از درون‌گرایی به برون‌گرایی می‌باشد. از نظر او، جهت ساخت بنا در اطراف حیاط یک خانه به چهار گروه یک‌طرف ساخت، دو طرف ساخت، سه طرف ساخت و چهار طرف ساخت دسته‌بندی کرد. اگر روند معماری دوره پهلوی اول را کشیدگی خانه و قرار یافتن ضلع طویل‌تر حیاط آن‌ها در یک جهت جغرافیایی معنا شود، در شیراز اکثر این خانه‌ها دارای جهت شمال شرقی - جنوب غربی و شمال غربی - جنوب شرقی هستند که بعضاً به سمت شمالی - جنوبی و حتی جهت شرقی - غربی میل داشتند؛ اما اگر جهت معماری را جهت‌گیری خانه‌ها نسبت به عوامل جغرافیایی و بخصوص اقلیمی تعریف شود، باید گفت که در این دوره در شیراز به راحتی نمی‌توان جهت خاصی را برای معماری لحاظ نمود (واجب منفرد، ۱۳۹۶). در مورد ورودی‌های پهلوی اول قائدشرفی در ۱۳۹۴ در این راستا چنین بیان می‌دارد که ورودی خانه‌های پهلوی اول از نفوذپذیری زیادی برخوردار نیست و تزئینات در خانه‌های این دوره، اغلب با طرح‌ها و مصالح مدرن، بیشتر بر روی درها و پنجره‌ها و برای آرایش نمای بیرونی، متمرکز است. در عبور از ورودی خانه‌های پهلوی فضاهایی دیده می‌شود که غیرمنتظره هستند. همچنین در این خانه‌ها از عناصر و دعوت‌کنندگی معماری کم‌تر استفاده شده است. در این نوع معماری، پنجره‌های رو به گذر و بالاخانه می‌باشد و سلسله‌مراتب در آن‌ها رعایت نشده است. ورودی‌ها در وسط بنا نیز دیده می‌شود و ورودی از گذر به داخل خانه به‌وسیله‌ی راهروها صورت می‌گیرد. (قائدشرفی، ۱۳۹۴) رنجبر در سال ۱۳۹۵ در پژوهشی، خانه‌های دوره پهلوی اول را از نظر مصالح موردبررسی قرار می‌دهد و بیان می‌دارد که از نظر مصالح ساختمانی شامل کاشی، آجر و سنگ و پنجره‌ها و درهای چوبی و نیز نرده‌ها و محافظ‌های

پنجره‌ها و بعضاً سقف‌ها و فلزکاری است. ترکیبی که بیشترین نقش را در این ساختمان‌ها دارد آجر است. تزیینات و آرایه‌های تزیینی، در دوره معاصر اگرچه اصالت و گستردگی گذشته را ندارد، اما تنوع و بیان متفاوتی به خود گرفته است (رنجبر، ۱۳۹۵). بازایی در سال ۱۳۹۹ طی پژوهشی، گونه خانه‌ها را براساس ویژگی‌های معماری را سه گونه سنتی، فرنگی و تلفیقی آن‌ها را دسته‌بندی می‌کند. خانه‌های دوره پهلوی بیشتر به صورت کاهش سلسله‌مراتب دسترسی، داشتن حداکثر دو گونه سازمان فضایی و پیکره‌بندی و ماهیتی برون‌گرا که در نهایت به خانه‌هایی که فضا در وسط توده که از ویژگی‌های خانه‌های برون‌گرا است ختم می‌شود. گونه دوم خانه‌های با توده در وسط حیاط هستند که این خانه‌ها دارای حالت تابستان نشین و زمستان نشین هستند و حیاط فصل مشترک حرکت در این خانه‌ها می‌باشد، کشیدگی حیاط در جهت شمالی- جنوبی که از مشخصه‌های خانه‌های تابستان نشین - زمستان نشین است. گونه سوم خانه‌های یک‌طرف حیاط هستند که با تفکیک این خانه‌ها به دو قسمت مجزا شده توده و فضا، این گروه خانه‌ها دارای حالت تابستان نشین صرف می‌باشند و فضای نیمه‌باز در تعامل توده و فضا عمل می‌کند، از عصر پهلوی به واسطه نفوذ فرهنگی غرب و گسترش فرهنگ متناسب با راحت‌طلبی و خوش‌نشینی نمود پیدا می‌کند و به خانه‌های کوشکی یا ویلایی معروف است که بیشتر برای قشر مرفه جامعه ساخته می‌شد تا در اوقات فراغت و تعطیلات در آنجا زندگی کند، بنابراین فضاهای جانبی آن کاملاً حذف گردید و فضاهای ارتباطی و خدماتی آن به حداقل ممکن تقلیل یافت و تنها شامل فضاهای اصلی که آن هم در حد نیاز مالک آن به صورت کاملاً برون‌گرا طراحی و ساخته می‌شد (بازایی، ۱۳۹۹).

تصویر ۲: محدوده بناها بر روی نقشه شهر شیراز

خانه‌های پهلوی اول

توضیحات	آدرس	نام	نمای شمالی جنوبی	نمای شرقی غربی	پلان
عمارت جمشیدی نما قرینه (در نمای اصلی) جز یک راه پله در پشت ساختمان- ۲۳۶۷ متر دو طبقه گوشک مانند.	خیابان وصال، کوچه حمام بریلان.	عمارت جمشیدی	 <p>در ضلع شمالی بنا ایوانی به ابعاد ۱۴*۳ متر می‌باشد که دو ردیف پله‌ی شرقی و غربی به آن متصل می‌باشد. این بنا دارای زیرزمینی است که فاقد عناصر تزئینی می‌باشد. دو اتاق در ازای ضلع غربی در قسمت شمالی جنوبی است و اتاق شمالی دارای تراس می‌باشد که به صورت قرینه در ضلع شرقی تکرار شده است در نمای جنوبی نیز یک ردیف پلکان در وسط ایوانی به ابعاد ۷*۳ متر متصل می‌باشد. در جلوی ایوان شمالی، چهار ستون دیده می‌شود که دو به دو باهم قرینه هستند.</p>	 <p>ساختمان اصلی چهارگوش بوده و در وسط حیاط است. ورودی بنا با سنگ‌های تراش خورده متمایل به قرمز می‌باشد تزئین شده است و در قسمت شمال شرقی بنا قرار دارد. ورودی به دالان کوچکی متصل می‌باشد که در کنار آن اتاقکی است و تنها اتاق خارج از عمارت اصلی می‌باشد. فضای داخلی دو اتاق در ضلع غربی است.</p>	 <p>فضای داخلی عمارت به ۶ قسمت تقسیم می‌شود. دو اتاق بزرگ‌تر در وسط قرار دارد که دارای تزئینات گچ‌بری در حاشیه دیوارها و نقاشی روی سقف کاذب چوبی می‌باشد. خصوصیات اصلی شامل: ورودی زیبا با رنگ قرمز سنگ‌تراشیده، گچ‌بری ایوان‌ها، قرینگی اتاق‌ها، بنا مرمت شده است. تزئینات سرستون و ازاره ضلع شمالی نمای ایوان با گچ‌بری‌های زیبایی تزئین داده شده است. ضخامت دیوارها از ۱۰۰ تا ۴۰ سانتی‌متر متغیر می‌باشد. تزئینات شامل: گچ‌بری و حجاری روی سنگ، نقاشی روی چوب و گره چینی فلزی پنجره‌ها اشاره کرد-</p>
انجروی (پهلوی قاجار جنوب پهلوی) به نظر می‌رسد بین ۵۰۰ تا ۶۰۰۰ متر باشد.	سنگ سیاه بازارچه حاج زینل پشت پارک شیک	خانه انجروی	 <p>ورودی شمالی دارای هشتی در حیاط - دو تالار بزرگ که با راه پله به هم متصل می‌شوند. ضلع جنوبی در زمان پهلوی اول ساخته شده.</p>	 <p>قسمت شرقی و غربی ساخت مشابه دارد و قرینه از سبک سه دری و پنج‌دری دارای زیرزمین پنجره‌های فلزی مشبک فرنگی دارند.</p>	 <p>تنوع تزئینات و فرم خاص معماری - هشتی زیبا- دو تالار بزرگ ضلع شمالی دارای گره چینی و شیشه‌های رنگی سقف چوبی با نقاشی- دارای زیرزمین پنجره‌های فلزی مشبک فرنگی. بنا دوطبقه. همکف دارای تالار بزرگ. بادگیر طبقه بالا تالار با تزئینات گچ‌بری و سقف</p>
خانه مهندسی (کلیل قرینه) ۵۰۰۰-۴۰۰۰	بافت قدیم، جنب آرامگاه یحیی دخترزن، کوچه مهندسی	خانه مهندسی	 <p>ورودی جنوبی- به حیاط راه دارد- سقف ایوان دارای طرح چندضلعی کاربندی- چرخ چاه- تأسیسات آبیاری باغچه محافظت شده است.</p>	 <p>قسمت ساخت اصلی غربی است. دو طبقه- جنوب غربی ساخت و ساز کم (یک اتاق)- ایوان غربی- جنوب غربی</p>	 <p>استحکام و زیبایی اثر - همکف پنجره‌ها دارای پنجره فرنگی پیچ فلزی- اول یا سه ستون گچی و سرستون وجود دارد. سر ستون گچ‌بری تزئینی ایوان غربی- سقف چوبی ایوان- پنجره‌های فلزی قدیمی- تزئینات سرستون غربی</p>

پلان	نمای شرقی غربی	نمای شمالی جنوبی	نام	آدرس	مشخصات	
 <p>ورودی بیرونی بنا چهار جهت ساخت و شبیه جهات اصلی است یعنی شمال در واقع شمال خانه است</p>	 <p>همکف شرقی و اول شرقی - ساخت اصلی بنا-پنج‌دردی در دو طبقه-تنها در همکف پنجره‌های آن فلزی فرنگی پیچ هست</p>	 <p>ورودی پنج‌دردی‌ها در شمال شرقی-آزاره سنگ‌تراش-ورودی جنوب-اتصال راهرو به حیاط-</p>	خانه مسکن	پنج‌دردی، کتبی، میدان زین، کوه‌تخت، روضه‌ایان	-ساخته در چهار طرف -مساحت ۵۰ متر (بینه) ۵۰ متر-طبقه-خانه اقیناریان (غیر) -مجموعه	۳
 <p>قاجاریه پهلوی-سه طرف ساخت. ارزش هنری: در اتاق‌های این خانه به‌ویژه در ضلع شمالی تزئینات گچ‌بری و همچنین سقف تزئین شده با نقاشی می‌باشد. در قسمت جنوبی دارای طاق نمای پنجره‌ای شکل است. این خانه بخشی بزرگی از یک خانه سبک قاجاری بوده که توسط دیواری که در قسمت جنوبی بنا کشیده شده تفکیک شده است- تالار اصلی بخش شمالی شامل دیوارها دارای طاقچه‌هایی با تزئینات گچ‌بری می‌باشد. طبقه بالایی ضلع شرقی دارای یک ایوان کوچک می‌باشد به شکل یک ستون کوچک است که به اتاقی کوچک تو در تو شش دری متصل می‌گردد.</p>	 <p>ورودی در غرب-با دالان به حیاط کوچک متصل می‌شود- در غرب بنا چهاردردی و اندرونی است که متصل به فلکانی می‌باشد. انتهای این بخش به‌وسیله یک اتاق به تالار شمالی متصل می‌گردد. در زیر بخش غربی مانند بخش شمالی یک زیرزمین سرتاسر قرار دارد که این بخش قاجاریه این بنا محسوب می‌گردند... قسمت شرقی بنا به‌صورت دو طبقه بوده که قسمت الحاقی و مربوط به پهلوی اول است. همچنین بالای ورودی یک اتاق به شکل سه دری کوچک است که به یک ایوان کوچک تک‌ستونی منتهی می‌شود. طبقه زیرین شامل آشپزخانه، اتاقی کوچک و سرویس بهداشتی می‌باشد.</p>	 <p>شمال بنا یک پنج‌دردی و تالار اصلی قرار دارد و در زیر آن یک زیرزمین به‌صورت سرتاسری که تاق‌هایش نقش سازه‌ای دارند. پنج‌دردی به‌صورت پنجره‌های ارسی کشودایی شکل می‌باشد. در قسمت جنوبی ساخت‌وسازی وجود ندارد.</p>	خانه شکری	۳۳. پلاک ۱۰۹، طاق زین، کوه‌تخت، میدان زین، کوه‌تخت، روضه‌ایان، شهر شکر	-ساخته در چهار طرف -مساحت ۵۰ متر (بینه) ۵۰ متر-طبقه-خانه شکری (غیر) -مجموعه	۵

توضیحات	آدرس	نام	نمای شمالی جنوبی	نمای شرقی غربی	پلان
۵	خانه شاهپوری - ۸۴ متر فقط زیر بنا سایت جدا است. قرینه	خیابان انوری روبروی املی خانه شاهپوری		 <p>ساختمان اصلی شرقی غربی است نمای غربی ساختمان دارای ستون‌هایی است که با کاشی‌کاری‌های طرح هخامنش تزئین شده‌اند. علاوه بر عمارت مرکزی، سه ساختمان دیگر در قسمتی از حیاط وجود دارند. دو ساختمان در قسمت شرقی و یک ساختمان در قسمت غربی عمارت قرار گرفته‌اند. دو ساختمان شرقی از طریق دری با همدیگر ارتباط دارند.</p>	 <p>به سبک قاجاریه اما رویکرد آزادانه - دارای دو طبقه که با پلکان به هم متصل می‌شوند - ویژگی‌های عمارت ۱. قرار نگرفتن ورودی در محور اصلی: ۲. استفاده از بالکن: ۳. راه‌پله: است. ۴. ستون‌ها: ۱۴ عدد - ورودی ساختمان - پس از متروکه شدن در اوایل دهه ۷۰ مرمت شد. بالکن در بنا در معماری ایران جایگاهی نداشته، از مشخصات این عمارت است - تزئینات کاشی‌کاری و گچ‌بری بسیار زیبا</p>
۷	قرینه نیست و فقط پنجره‌ها نقش یکسانی دارند) ۱۳ متر - سه بر ساخت و حیاط مرکزی - دو طبقه	شهر شیراز - خیابان لطفعلی خان زند - کوچه عبدالله - پلاک ۱۰		 <p>ضلع جنوبی: این ضلع نیز مانند ضلع شمالی در دو طبقه ساخته شده است. در طبقه پایین تنها یک اتاق زیرزمین مانند دارد که طاقدار می‌باشد. دسترسی طبقه بالا نیز توسط یک پلکان سنگی در همین ضلع است. در سمت راست این راهرو، پلکان پشت‌بام و در سمت چپ آن اتاق چهار دربی است. این اتاق فاقد تزئینات می‌باشد. در انتهای شرقی آن نیز فضای جانبی دیگری وجود دارد.</p>	 <p>این ضلع دارای دو فضای طاقدار زیرزمین مانند در پایین و یک اتاق چهار دربی در بالاست. ورودی طبقه بالا با استفاده از پلکانی سنگی در ضلع شرقی بنا است که در ابتدا به یک اتاق کوچک، سپس به اتاق اصلی راه می‌یابد. این اتاق با چهار درک چوبی، سقف توفال‌کاری، و رف‌های ساده می‌باشد. دارای فضای جانبی کوچک‌تری نیز در سمت راست خود است.</p> <p>زیرزمین‌ها با طاق کلیل با رف‌های ساده و پنجره‌های مشبک سنگی در اطراف هستند.</p>

نام	نمای شمالی جنوبی	نمای شرقی غربی	پلان
تیمسه زکوه : اطلاعات : نایبها	 <p>ساختمان اصلی در قسمت شمالی بنا واقع شده است و در قسمت جنوبی تنها دو اتاق کوچک وجود دارد.</p>		 <p>دو بر ساخت در جهت شمالی ساخته شده است. قبلاً مسکونی بوده و الان قهوه‌خانه می‌باشد. خانه به صورت کامل مرمت شده است.</p>
مولاپی	 <p>بنای شمال شرق متعلق به دوره قاجار است. ورودی بنا در ضلع شمال شرقی است و در دو طرف بنا ساختمان وجود دارد. در ضلع شمال شرق شاه نمای بیرونی اجر کاری شده است. در این قسمت ساخت‌وسازی صورت نگرفته است. بخش اول دوره قاجار سپس دوره پهلوی بنا با حفظ بخش قبلی دچار الحاقات در بخش شمال غربی شده است که این بخش در دو طبقه و به سبکی کاملاً هم سو با دوره ساخت خویش ساخته شده است.</p>	 <p>شمال غرب در دوره پهلوی به آن الحاق شده است قرارگیری این بنا در ضلع شرقی بازار وکیل می‌باشد - بنا در دو جبهه شمال غربی و شمال شرقی است که جبهه شمال شرقی دارای یک اشکوب به صورت اتاق پنج‌دری و یک زیرزمین می‌باشد. قسمت شمال غربی به صورت دو اشکوب بوده و در زمان پهلوی به بنا الحاق شده است. ورودی بنا از سمت شمال غربی است. تنها مداخلات صورت گرفته بدین شرح است: - مرمت و تعمیرات جزئی در ۴۵ سال پیش (زمان انتقال مالکیت به مالک جدید) - اضافه کردن یک دستشویی در فضای حیاط - تالار اصلی در شمال فضایی دارای تزئینات از جمله سقف نقاشی شده می‌باشد که این اتاق پنج‌دری و دارای ارسی است دیگر تزئینات شامل، شومینه گچ‌بری و... است</p>	 <p>سه سطح: زیرزمین، همکف و طبقه اول - جهت‌یابی خانه براساس رون راسته انجام گرفته است. بنا درون‌گرا و دارای میان سرا است - اثر این بنا متعلق به شیوه‌ی اصفهانی است. - ویژگی‌های بارز اثر: ساده شدن طرح‌ها که در بیشتر فضاها یا چهار پهلو هستند یا مستطیل - هندسه ساده همراه با شکل‌ها و خط‌های شکسته - پیمون بندی و استفاده از اندام‌ها و اندازه‌های یکسان در ساختمان وجود دارد - سادگی طرح در بنا نیز وجود دارد - بنای مورد بررسی فاقد مداخلات جدی یا تغییرات اساسی است.</p>

مولاپی (غیرقلمی) بر روی (مهر) ۰۵۱۰۱۰۰۱ تا ۲۵ خرداد ۱۳۹۷

کنز بنید، نواز القطار، ضلع شرقی بازار وکیل

۹

نام	نمای شمالی جنوبی	نمای شرقی غربی	پلان
نام متزل خواسته	 <p>در ضلع شمالی دو اتاق سه دری با درپچه‌های چوبی قرار دارد. ساخت‌وساز قسمت جنوبی متفاوت است؛ و پهلوی دوم می‌باشد- دارای دو اتاق بزرگ در هر دو طبقه می‌باشد. در ازاره‌های بیرونی قسمت جنوبی حجاری‌هایی برجسته شبیه ستاره وجود دارد.</p>	 <p>دو ورودی در ضلع شرقی-تالار کوچک ضلع شرقی دارای درک چوبی با گره چینی می‌باشد. در ضلع غربی تاق نماهای تزیینی که آجر کاری در آن دیده می‌شود وجود دارد.</p>	 <p>سه بر ساخت و دو طبقه می‌باشد- دو طرف درک دو جرز آجری با تزیین کاشی نگینی وجود دارد. تعمیرات کمی در آن صورت گرفته و تنها چند درپچه فلزی جایگزین درپچه‌های چوبی شده است.</p>
آدرس بافت قدیم، بازارچه قیل، کوچه عمادالدوله، پلاک ۵۳	نصف قاجار و پهلوی: (قرینه جز راه راه) سه طرفه سه بر ساخت- پنجمره کره (پهلوی) ۴۰۰ تا ۵۰۰	۱۰	

بحث در پژوهش

انواع گونه‌بندی نماها در دوره پهلوی اول

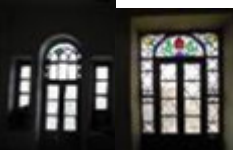

- ۱- خانه‌ها یا کوشک هستند یا دو طرف و یا سه طرف ساخت و خانه‌هایی که نزدیک به دوره قاجار هستند سه طرف ساخت می‌باشند، هر چه به وسط و اواخر پهلوی نزدیک‌تر باشد به سمت فضاهای دو طرف ساخت (تابستانه نشین و زمستانه نشین) و دو طرف ساخت یک‌طرف ساختمان اصلی (فضای اصلی) و روبرو چند فضا مانند انبار و سرویس بهداشتی و... تبدیل می‌شود.
- ۲- تعریف ورودی و دعوت‌کنندگی و قسمت وسط دارای جلوآمدگی یا فرورفتگی می‌باشد و عمده تزیینات در قسمت وسط ساختمان
- ۳- دارای خانه‌های اعیانی، اربابی، صاحب‌منصبان و خانه‌های متمولین می‌باشند (این خانه‌ها دارای ارزش و اهمیت بیش‌تری هستند زیرا اغلب تزیینات و تغییرات اصلی از این نوع خانه‌ها شروع می‌شود و سبک‌ها از آن‌ها زاینده می‌شوند)
- ۴- خانه‌های اعیانی دارای سنتوری می‌باشند و پلکان به علت عظمت در بنا در جلو عمارت قرار دارد که نماد قدرت در دوره هخامنشیان بوده است و استفاده از ستون در جلو عمارت مرسوم بوده است.
- ۵- قرینگی یکی از صفات بارز این دوره می‌باشد که خانه‌ها به سه نوع قرار گرفته‌اند ۱-۵- نماهای قرینه: مانند خانه شاپوری- عمارت جمشیدی- خانه مهندسی-۲-۵- نماهای قرینه با تغییر کمی در جزئیات: مانند شریف حسینی (قرینگی در پنجره‌ها)- منزل خواسته (تفاوت در بالاآمدگی راه‌پله می‌باشد)- خانه انجوی (قرینگی در سبک سه دری و پنج‌دری دارای زیرزمین پنجره‌های فلزی مشبک فرنگی دارند ۳-۵- نماهای غیر قرینه: مانند خانه افشاریان- خانه شگری- خانه‌هایان- مولایی
- ۶- نوع دیگر گونه‌بندی از لحاظ مترائز و صاحب‌منصب بودن شامل: گونه نوع اول: خانه‌های اعیانی (اربابی-صاحب‌منصبان) خانه‌های بالای ۸۰۰ متر دارای سنتوری و اغلب کوشک مانند هستند؛ مانند عمارت جمشیدی-خانه شاپوری- خانه‌هایان-گونه نوع دوم: خانه‌های با مترائز پانصد تا هشتصد متر (افراد معمولی و اکثراً متمول و گاه صاحب‌منصب)

- افشاریان- خانه انجوی- منزل خواسته- گونه نوع سوم: خانه‌های زیر پانصد متر متراژ (متمولین با تزیینات خاص و فراوان) خانه مهندسی- خانه شگری- خانه شریف حسینی- خانه مولایی
- ۷- از دیگر مشخصه‌های این دوره تقسیم خانه‌ها به سه محور افقی می‌باشد که اکثراً یکسان تقسیم شده‌اند. حدود یک دوم تا یک سوم بناها پنجره و بازشوها هستند. تمام پنجره و بازشوها شبکه‌بندی فلزی مربعی حدود ابعاد ۲۰ در بیست دارند؛ که از سیستم سه دری و پنج‌دری استفاده شده است. بالای سر درها و پنجره‌ها کتیبه یا تزیینات یا گچ‌بری وجود دارد. برخی از در و پنجره‌ها داخل‌تر از حد نرمال نسبت به نما هستند و دورتادورشان کتیبه قرار دارد و مانند قابی آن‌ها را در برگرفته‌اند.
- ۸- تزیینات اصلی شامل: کتیبه، نقش و نگار و آجرچینی از عناصر دیگر تزیینی این دوره می‌باشد؛
- ۹- اکثر منازل دو طبقه که دارای زیرزمین نیز می‌باشند زیرزمین‌ها بازشوهای مشبک ریز فلزی دارند و در فضاهای بین آن‌ها قرنیزهای بلند سنگی گاه با نقش و نگار دیده می‌شود.
- ۱۰- راه‌پله عنصر مهمی در ساختمان می‌باشد که حتی نمایان نیز شده است دارد. استفاده از راهرو در طبقه دوم به‌عنوان تراس یک تکه که غالباً جلو پنجره‌ها با طاق‌هایی هلالی بازشو و دید دارد. برخی تراس‌ها نرده دارند و بازشو طاقی دید دارند. قوس‌های خانه‌ها در بازشوها اکثراً هلالی هستند و در برخی جناقی یا بیز هم دیده می‌شود؛
- ۱۱- سقف بعضی خانه‌ها شیربانی است به علت بارندگی، سقف‌ها قبل از رسیدن به انتها یک قسمت تزیینات و یا یک قسمت جداکننده با قرنیز و سقف اصلی دارند. بعضی مانند شاپوری به جای شیروانی سقف کمی بیرون‌زدگی دارد تا آب باران بر روی بنا نریزد.
- در جدول زیر می‌توان انواع گونه‌بندی پنجره‌ها در دوره پهلوی اول را مشاهده نمود.

۱-انواع پنجره‌ها از لحاظ گونه‌های پنجره

فخرمدین	شباک	روزن بالای سه دری و پنج‌دری	ارسی	در پنجره
				
				
				
				

۲- انواع پنجره‌ها از لحاظ متریال

مشبک فرفوزه	رنگی چوبی و فلزی	فلزی	چوبی
			
			
			
			
			
			

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۲. پاییز ۱۴۰۲

Urban management
No.72 Autumn 2023

■ ۵۳ ■

علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
جامع علوم انسانی

۳- انواع تراس‌ها و پنجره‌ها از لحاظ فرم و شکل ظاهری

طاق، تیز، مدب و سیمین	تراس‌های کرو	تراس‌های مستطیلی همراه با ستون	پنجره با شکلی که سیمین مستطیلی چندتایی
			

انواع گونه‌بندی پنجره‌ها و تراس‌ها دوره پهلوی اول

پس از بررسی و دسته‌بندی نمای خانه‌های پهلوی اول و دوم به دسته‌بندی بازشوها (پنجره‌ها) در هر دوره پرداخته می‌شود. انواع پنجره‌ها از لحاظ گونه‌های پنجره‌ها: ۱- در پنجره ۲- ارسی ۳- روزن بالای سه دری و پنج‌دری ۴- شباک ۵- فخرمدین. همان‌طور که در روند پژوهش مشاهده گردید، در این نوع خانه‌ها از تمام انواع و گونه‌های پنجره‌ها وجود دارد و اکثراً انواع آن در- پنجره و ارسی هستند و گاهی از روزن نیز استفاده فراوان شده است. در همین راستا انواع پنجره‌ها از لحاظ متریا ل شامل: ۱- چوبی ۲- فلزی ۳- رنگی چوبی و فلزی ۴- مشبک فرغوزه می‌باشند؛ که در این دوره اغلب پنجره‌ها در اوایل پهلوی اول چوبی و شیشه رنگی و در اواخر این دوره به فلزی و مشبک تبدیل شده‌اند. انواع تراس‌ها و پنجره‌ها از لحاظ فرم ظاهری شامل: ۱- طاق بیز و بدنه مستطیل ۲- پنجره با شبکه‌بندی مستطیل چندتایی ۳- تراس‌های کرو ۴- تراس‌های مستطیلی همراه با ستون تشکیل شده‌اند که تراس‌های مستطیلی با ستون در جلو عمارت و همچنین پنجره‌های با شبکه‌بندی مستطیل چندتایی بیشترین انواع را شامل می‌شوند.

نتیجه پژوهش

همان‌طور که در روند پژوهش مشاهده گردید، خصوصیات و مشخصات مهم نمای خانه‌ها و پنجره‌ها مورد بحث قرار گرفت. مشخصات اصلی نماها که در تمام خانه‌ها مشترک هستند شامل: ۱- تقسیم خانه‌ها به سه محور افقی می‌باشد که اکثراً یکسان تقسیم شده‌اند. حدود یک دوم تا یک سوم بناها پنجره و بازشوها هستند. تمام پنجره و بازشوها شبکه‌بندی فلزی مربعی حدود ابعاد ۲۰ در بیست دارند؛ که از سیستم سه دری و پنج‌دری استفاده شده است. بالای سر درها و پنجره‌ها کتیبه یا تزیینات یا گچ‌بری وجود دارد. برخی از در و پنجره‌ها داخل‌تر از حد نرمال نسبت به نما هستند و دورتادورشان کتیبه قرار دارد و مانند قالی آن‌ها را در بر گرفته‌اند. ۲- اکثر منازل دو طبقه هستند؛ که دارای زیرزمین نیز می‌باشند زیرزمین‌ها بازشوهای مشبک ریز فلزی دارند و در فضاهای بین آن‌ها قرنیزهای بلند سنگی گاهی با نقش و نگار دیده می‌شود. ۳- تزیینات اصلی شامل: کتیبه، نقش و نگار و آجرچینی از عناصر دیگر تزیینی این دوره می‌باشد ۴- قرینگی یکی از صفات بارز این دوره می‌باشد؛ ۵- خانه‌ها یا کوشک هستند یا دو طرف و یا سه طرف ساخت و خانه‌هایی که نزدیک به دوره قاجار هستند سه طرف ساخت می‌باشند، هر چه به وسط و اواخر پهلوی نزدیک‌تر باشد به سمت فضاهای دو طرف ساخت (تابستانه نشین و زمستانه نشین) و دو طرف ساخت

یک طرف ساختمان اصلی (فضای اصلی) و روبرو چند فضا مانند انبار و سرویس بهداشتی و... تبدیل می‌شود. ۶- راه‌پله عنصر مهمی در ساختمان می‌باشد که حتی نمایان نیز شده است دارد. استفاده از راهرو در طبقه دوم به‌عنوان تراس یک تکه که غالباً جلو پنجره‌ها با طاق‌هایی هلالی بازشو و دید دارد. برخی تراس‌ها نرده دارند و بازشو طاقی دید دارند. قوس‌های خانه‌ها در بازشوها اکثراً هلالی هستند و در برخی جناقی یا بیز هم دیده می‌شود؛ ۷- سقف بعضی خانه‌ها شیربانی می‌باشد و به علت باراندگی سقف‌ها قبل از رسیدن به انتها یک قسمت جداکننده با قرینز (اغلب تزیینی) و سقف اصلی دارند. بعضی مانند شاپوری به جای شیروانی سقف کمی بیرون‌زدگی دارد تا آب باران بر روی بنا نریزد. ۸- استفاده از درختان و گل و گیاه در حیاط و حوض‌ها به اشکال متفاوت. در جمع‌بندی و ارائه گونه‌بندی اصلی نماهای این دوره علاوه بر خصوصیات اصلی به‌صورت جزئی این‌گونه دسته‌بندی می‌گردد:

۱- خانه‌های اوایل پهلوی اول

۱- خانه‌های با متراژ پانصد تا هشتصد متر (افراد معمولی و اکثراً متمول و گاه صاحب‌منصب) افشاریان- خانه انجوی- منزل خواسته ۲- دارای ساختمان‌های سه طرف و گاه چهار طرف ساخت ۳- قرینگی کامل ۴- اکثراً خانه‌ها طولی و به‌صورت تراس‌های به هم چسبیده همراه با قوس‌هایی در طاق تراس‌ها می‌باشند. ۵- گاه شامل حیاط مرکزی هستند. ۶- خصوصیات اصلی پنجره‌ها (دارای پنجره‌هایی چوبی با تزیینات فراوان و اغلب به سبک قاجاری- شبکه‌بندی فلزی در قسمت زیرزمین- دارای کرکره‌های حصیری جلو درها و پنجره‌ها) ۷- در این خانه‌ها از لحاظ گونه‌بندی پنجره‌ها از: شباک و در- پنجره بیشترین استفاده شده است.

۲- خانه‌های اواسط پهلوی اول: اغلب بین خانه‌های قاجاری و تبدیل شدن به کوشک هستند.

۱- دارای ساختمان‌های دو طرف ساخت (تابستان نشین و زمستان نشین) مانند- خانه مهندسی- خانه شکر- منزل خواسته- منزل مولایی- شریف حسینی ۲- اکثراً متراژهای کمتر از پانصد متر و اکثراً یک طبقه با زیرزمین ۳- اکثراً غیر قرینه و مربوط به عوام مردم اما در قسمت درها و پنجره‌ها عموماً قرینه هستند. ۴- دارای تزیینات فراوان و زیبا در عین کوچک بودن ۵- استفاده از نیم‌دایره چه در پنجره‌ها و چه در تراس‌ها و راهروهای خانه؛ ۶- خصوصیات اصلی پنجره‌ها: (دو قسمتی نیم‌دایره و مستطیل و در بعضی در قسمت بالا کمی کرو- دارای شبکه‌بندی پنجره‌ها در زیرزمین (اغلب با سنگ) دارای پنجره‌هایی با کاربرد

در- پنجره‌های شیشه رنگی (ساده و کرو) کارهایی از قبیل کتیبه بر دورتادور پنجره‌ها- پنجره‌هایی مستطیل با شبکه‌بندی کم- دارای شبکه‌بندی فلزی پنجره‌ها در قسمت طبقات ۶- گاه‌ها پنجره‌هایی ساده و مستطیل در خانه‌های عوام.۷- در این خانه‌ها از لحاظ گونه‌شناسی پنجره‌ها از هر پنج نوع گونه‌ها استفاده شده است.

۳- خانه‌های کوشک مانند (صاحب‌منصبان) خانه‌های اواخر پهلوی اول و گاه‌ها یک‌طرف ساخت (هادیان)

۱- تقسیم خانه‌ها به سه محور افقی می‌باشد که اکثراً یکسان تقسیم شده‌اند و قسمت وسط تعریف ورودی و دعوت‌کنندگی و قسمت وسط دارای جلوآمدگی یا فرورفتگی می‌باشد و عمده تزیینات در قسمت وسط ساختمان ۲- خانه‌های اعیانی (کوشک‌ها) دارای سنتوری می‌باشند و پلکان به علت عظمت در بنا در جلو عمارت قرار دارد که نماد قدرت در دوره هخامنشیان بوده است و استفاده از ستون در جلو عمارت مرسوم بوده است.۳- دارای نماهای قرینه: مانند خانه شاپوری- عمارت جمشیدی-۴- خانه‌های اعیانی (اربابی- صاحب‌منصبان) خانه‌های بالای ۸۰۰ متر- ۵- دارای پنجره‌هایی از نوع: (دارای اغلب تراس‌های کرو- دارای طاق‌هایی متفاوت در بالای پنجره‌ها و سر درها مانند طاق بیز و جناقی و بدنه‌های مستطیلی- دارای پنجره‌هایی با خصوصیات شبکه‌بندی چوبی چندبخشی- پنجره با شبکه‌بندی مستطیل چندتایی- استفاده از پنجره‌های چوبی و شیشه رنگی به‌منظور تزیینات) ۶- استفاده از طرح‌های سنتی ایران باستان در کتیبه‌ها و سنتوری‌ها و گاه‌ها بر روی ستون‌ها و نقش کاشی‌ها و دارای کتیبه‌های سنگی بالاخص در قسمت زیرزمین و گاهی سنگ تا طبقه اول.۷- از لحاظ گونه‌بندی پنجره‌ها اکثراً از سبک و روزن استفاده شده است.

با توجه به موارد بیان شده و سه تیپ اصلی در این خانه‌ها. به نظر می‌رسد در این دوره تنها از عناصر غربی استفاده نشده است و چون هم‌زمان در ترکیب با خانه‌های قاجاری اجرا شده‌اند تا حدودی فرم و متریال و نماهای مشابهی را نسبت به دوره قبل خود دارا می‌باشند. البته خانه‌های اواخر دوره پهلوی اول مقداری متفاوت تر هستند که می‌توان آن‌ها را علاوه بر ارتباط با معماری مدرن غربی، به سبک‌هایی از معماری پیش از اسلام نیز ارتباط داد که کوشک‌های درون باغ‌ها را به خاطر می‌آورد. خانه‌های این دوره توانستند ارتباط و پل بین قاجار و معماری مدرن را حفظ کنند، لذا ممکن است استفاده از فرم و تیپولوژی آن‌ها بتواند کمکی به طراحی معماران این دوره داشته باشد. به‌گونه‌ای که بتواند با الهام از عناصر اصلی و فرم‌های اصلی نماها و پنجره‌ها، به نماهایی در ترکیب با گذشته دست یابند. باشد

که این تحقیق بتواند در راستای حفظ و زیبایی شهر شیراز مؤثر واقع گردد.

منابع

۱. بازایی، محمد، قاسمی سیجانی، شجاعی، مداحی. ۲۰۲۱. بررسی تغییرات سبک زندگی و تأثیرات آن بر کالبد معماری و پیکره‌بندی فضایی خانه‌های بومی (مطالعه موردی: خانه‌های بومی دوره قاجار و پهلوی شیراز). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۱(۴۲)، ۴۵-۷۱.
۲. بهزادپور، محمد، توکل، مهشاد. (۱۴۰۰). بررسی مؤلفه‌های هویت‌بخش نما در مواجهه با معماری معاصر نمونه موردی شهر قزوین. شباک، ۱۷(پیاپی ۵۸)، ۵۹-۶۸.
۳. پوراعتصامی، زهره، ۱۳۹۹، مقدمه‌ای بر تحلیل تأثیر نفوذ فرهنگی غرب بر معماری مسکونی معاصر ایران در دوران قاجار و پهلوی، نشریه پژوهش در هنر و علوم انسانی. شماره ۳(۲۶)، ۵۱-۶۲.
۴. توکلی، بهروز و عطاری، ندا و ایامی، هدیه، ۱۳۹۲، گونه‌شناسی تزیینات در خانه‌های قاجاری تبریز، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری، تبریز.
۵. جلیلی، رضا، نوروز، مهدی، ۱۳۹۴، مطالعه تطبیقی برخی آموزه‌های تعلیمی در اندرزنانه‌های پهلوی و برزنامه (بخش کهن)، پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی، (۲۰) ۶، ۳۱-۴۸.
۶. چلونگریان، رامین و عسکری، نظام و واصفیان، فرخنده و کلاهدوزان، ندا، ۱۳۹۴، بررسی کالبدی الگوهای فضایی معماری بناهای مسکونی دوره صفویه در اصفهان، دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی.
۷. حسینی مقدم، زهرا، کاظمی، سارا، نوری بد، حمیدرضا. ۱۳۹۷، بررسی تأثیر مدرنیته بر معماری سنتی ایران با تأکید بر خانه‌های شیراز دوره پهلوی دوم، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، تهران.
۸. دلاکه، حسن و مومنیان، آرزو، ۱۳۹۳، طراحی شهری، نماهای شهری و امنیت روانی مطالعه موردی خیابان طالقانی بیرجند، اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار، تهران.
۹. رنجبر، محمد، ۱۳۹۹، مزیت‌های انتخاب مصالح (هوشمند) در جداره بیرونی اماکن مسکونی، نخستین همایش ملی مسکن پایدار، تهران.
۱۰. زنگنه، نجمه، مضطرزاده، حامد، تقی‌پور، ملحیه، نصر، طاهره، ۱۴۰۱، سنجش میزان حریمیت در انواع ساختار فضایی خانه‌های تاریخی با استفاده از روابط ریاضی نحو فضا (مطالعه موردی: خانه‌های قاجاری شیراز)، نشریه هویت شهر، دوره ۱۶، شماره ۱-پیاپی ۴۹، ۷۱-۸۹.
۱۱. سلطانی محمدی، مهدی، رئیس‌ی، مهدی و فهامی، مهسا. ۱۳۹۵، گونه‌شناسی آسیاب‌های قناتی نایین. مسکن و محیط روستا، ۳۵(۱۵۶)، ۱۲۷-۱۴۶.
۱۲. سمیعی اصفهانی، علیرضا، ۱۴۰۱، دولت محدود؛ بازخوانی سیاست «سلطه و تغییر» در دوره پهلوی دوم بر پایه نظریه جول. اس میگدال، نشریه دولت پژوهی، شماره ۳۰-۳۰، ۹۲-۹۳.
۱۳. عطارزاده، مجتبی، میلانی، محسن، غوث، ارغوان، ۱۳۸۶،

- و شهری‌سازی، شماره ۶۷.
۲۸. میرزاحسینی، مرتضی، سلطان‌زاده، حسین. ۱۴۰۰. تبیین نقش معماری نازی بر معماری بناهای دولتی ایران (دوره پهلوی اول، بین سال‌های ۱۳۱۲ تا ۱۳۲۰). باغ نظر، ۹۵(۱۸)، ۶۱-۷۴.
۲۹. میرزاحسینی، مرتضی، سلطان‌زاده، حسین، ۲۰۲۱. تبیین نقش معماری نازی بر معماری بناهای دولتی ایران (دوره پهلوی اول، بین سال‌های ۱۳۱۲ تا ۱۳۲۰). باغ نظر، ۹۵(۱۸)، ۶۱-۷۴.
۳۰. واجب منفرد، مریم و مهدی نژاد، جمال‌الدین، ۱۳۹۷. ظرفیت‌سنجی ایجاد ساختارهای جدید در بافت‌های تاریخی؛ نمونه موردی بافت قدیم شیراز، چهارمین همایش ملی معماری و شهرپایدار، تهران.
۳۱. علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه، زیر نظر محمد معین، تهران ۱۳۲۵-۱۳۵۹.
۳۲. Alamiri, S. A. & Alzubaidy, D. M. (2018). The Impact of Western Culture on the Transformation of Residential Patterns in One of The Heritage Areas In Baghdad (Neighborhood CREMAT/Salhiya-Baghdad Model). The Academic Research Community publication, 2(1), 6.
۳۳. Atarod F. Kashi H. (2013). Elements of the facade and walls of buildings and cities, The first national conference on urban planning and architecture over time, Qazvin.
۳۴. Mahsa JavadiNodeh, Azade Shahcheraghi, Alireza Andalib, 2021, an evaluation of the ecological architecture influenced by the interaction between structural environment and nuclear in cold areas (case study: two traditional houses in Ardabil) ISSN: 2538ISSN; Naqshejahan2594- Basic studies and New Technologies of Architecture Planning. 2021;11 (1): 15-
۳۵. Mashhadi A. & Aminpour A. (2017). Development of processes and indicators are affecting architectural typology with the criteria of compositional features (Case study: historical monuments of Arak). Urban Management. [cited 2022January09]; 16 (3 (48)): 173-186. Available from: <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=318008>
۳۶. Nasr, H. (2010). in search of the sacred order; Ramin Jahanbeglu's conversation with Seyyed Hossein Nasr, fifth edition S. Shahraini, translator, Tehran: Neshar Ni.
۳۷. Nova Purnama Lisa 1 *, Herman Fithra 2 Deassy Siska 3 Armelia Dafrina 2019. The Typology of the Gayo Traditional House Facade is Reviewed Based on the Context of the form Element Analysis, International Journal of Engineering & Technology, 8 (1.9) (2019), 560-564
۳۸. Ojeda, O. R. & Hawes, B. (2019). Façades: a visual compendium of modern architectural styles. Prestel
- شکل‌گیری انقلاب اسلامی از سلطنت تا جمهوری اسلامی، نشر گام نو، چاپ چهارم.
۱۴. عینی‌فر، علیرضا، طاهری سرمد، فائزه، شاهچراغی، آزاده، ۱۳۹۸، مقایسه تطبیقی گونه‌شناسی سازمان فضایی و عناصر کالبدی دوره قاجار و پهلوی خانه‌های سنتی شهر کرمانشاه، پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، شماره ۲۳، ۱۴۹-۱۶۸.
۱۵. فردپور، سارا، مهدوی نژاد، محمدجواد، دولت‌آبادی، فریبرز. ۱۴۰۱. معاصرسازی مفهوم اصالت معنایی در معماری نمای شهری تهران (مطالعه موردی: نماهای دوره پهلوی اول و دوم). هویت شهر.
۱۶. فرزانه نژاد، زهرا، نجات قزلحاجی، نسیم، ۱۳۹۸، تحلیل و بررسی بازشوها و کتیبه‌های منازل مسکونی در دوره پهلوی دوم (نمونه موردی شهر ارومیه)، چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و مهندسی.
۱۷. قائدشرفی، محمد، فلاح نیا، مهسا و یوسفی، حسین، ۱۳۹۳، گونه‌شناسی ورودی خانه‌های دوره قاجار و پهلوی اول در شهر شیراز، دومین کنگره بین‌المللی سازه، معماری و توسعه شهری، تبریز.
۱۸. کاظمی، حجت. (۱۳۹۷). نوسازی نهادی در پادشاهی‌های سنتی و شکل‌گیری رژیم نئوپاتریمونیال: تجربه دولت پهلوی اول. سیاست- مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۸(۲)، ۴۳۳-۴۵۲.
۱۹. کاکایی، فاطمه، مضطرزاده، حامد. ۱۴۰۰. تبیین سیر تحول درون‌گرایی در ساختار ورودی خانه‌های ایران در دوره قاجار و دوره پهلوی اول (مطالعه موردی: شهر شیراز). نشریه علمی معماری اقلیم گرم و خشک، دوره ۹، ۱۹۳-۱۷۵.
۲۰. کیانی، مصطفی، ۱۳۸۲، تأثیرات باستان‌گرایی بر معماری دوره پهلوی اول، تاریخ معاصر، شماره ۳۲.
۲۱. مرتاض هجری، محمد، آقاپژدانه، سیدعباس، ۱۳۹۷، بررسی الگوی مسکن خانه‌های رشت در دوره پهلوی، پنجمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط‌زیست، شیروان.
۲۲. مشهدی، علی، امین‌پور، احمد، ۱۳۹۶، تدوین فرآیند و شخص‌های مؤثر بر گونه‌شناسی معماری با معیار ویژگی‌های ترکیب‌بندی (نمونه موردی: بناهای تاریخی شهر اراک)، فصلنامه مدیریت شهری، پیاپی ۴۸، ۱۸۶-۱۷۳.
۲۳. معماریان، غلامحسین و طبرسا، محمدعلی، ۱۳۹۲. گونه و گونه‌شناسی معماری. دو فصلنامه معماری و شهرسازی ایران، ۶(۲)، ۱۰۳-۱۱۴.
۲۴. معماریان، غلامحسین. ۱۳۹۱. سیری در مبانی نظری معماری. تهران: انتشارات سروش دانش.
۲۵. موسوی، میرسعید، ماجدی، حمید و حبیب، فرح. ۱۳۹۵. بازنمایی ویژگی‌های کالبدی- فضایی بافت قدیم شهر در ایران. هویت شهر، ۱۰(۲۸)، ۱۹-۲۸.
۲۶. مهدوی نژاد، محمدجواد، منصورپور، مجید، مسعودی نژاد، مصطفی. (۱۳۹۵). جایگاه اقلیم در ترکیب‌بندی بناهای معاصر (مطالعه موردی: خانه‌های دوران قاجار در شهر دزفول). هویت شهر، ۱۰(۲)، ۶۱-۷۴.
۲۷. مهدی‌زاده، سارا، حناچی، پیروز، ۱۳۹۵، نقش معماران و باستان‌شناسان غربی در مرمت بناهای تاریخی ایران در دوره پهلوی اول و دوم (۱۳۰۴-۱۳۵۷)، نشریه هنرهای زیبا، معماری

Verlag.

39. Salahi, S. & Moztarzadeh, H. (2023). Providing Design Solutions of Urban Facades Based on the Aesthetics Principles of Colors, Case Study: Afifabad Street, Shiraz. *Space Ontology International Journal*, 12(1), 61-75.
40. Talaei, M. & Motavali- Haghghi, H. (2020), Comparative study of structural features of urban walls (case studies: upper and lower sections of Mashhad and Tarbiat Tabriz streets), <https://civilica.com/doc/1283301>.
41. Tavakoli, A. & Keshtkar Qalati, A. (2017), Determination of the principles of urban wall design emphasizing tourism components (Case study: Mahmoudabad coastal city, 4th International Conference on New Technologies in Civil Engineering, Architecture and Urban Planning, Tehran), <https://civilica.com/doc/702861>
42. Tavakoli, B. Attar, N. & Ayami, H. (2013), Typology of decorations in Qajar houses of Tabriz, International Conference on Civil Engineering, Architecture and Sustainable Urban Development, Tabriz, <https://civilica.com/doc/273410>.
43. Tavakoli, B. Attar, N. & Ayami, H. 2013, Typology of decorations in Qajar houses of Tabriz, International Conference on Civil Engineering, Architecture and Sustainable Urban Development, Tabriz.

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۲ . پاییز ۱۴۰۲

Urban management
No.72 Autumn 2023

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی